1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 1 08/01/10 11.44

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 2 08/01/10 11.44

Heinrich og Laurine Jessens Fond

Henrik Fode

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 3 08/01/10 11.44

Forord

Hvert år uddeler Heinrich og Laurine Jessens Fond store beløb til sociale og sundhedsmæssige formål. Bestyrelsen for fonden har bedt erhvervshistorikeren Henrik Fode om at give en skildring af de mennesker og den industrivirksomhed, der har skabt grundlaget for disse uddelinger.

Det er et stykke industrihistorie, der her foldes ud. Om den unge dansksindede flensborger Heinrich Jessen, der i 1884 forlader Bismarcks Tyskland til fordel for Christian IX's Danmark og dér grundlægger først glukosefabrikken Fiducia og dernæst Heinrich Jessens chokoladefabrik. Industrivirksomheder, der vokser og blomstrer gennem første halvdel af 1900-tallet, endnu præget af den initiativrige grundlægger. Hvorefter succesen afløses af stagnation og tilbagegang, andre har nu overtaget initiativet. I 1980-erne sætter bestyrelsen punktum for glukose- og chokoladeproduktionen, 100 år efter starten.

Tilbage stod en stadig velkonsolideret koncern, hvis formue – primært skabt ved Heinrich Jessens initiativer – også i dag udgør det økonomiske grundlag for fonden.

Laurine Jessen overlevede sin mand med mange år. Han døde i 1929, hun i 1955. Laurine Jessen var enearving til den betydelige formue og oprettelsen af Heinrich og Laurine Jessens Fond var hendes værk.

Bestyrelsen

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 4 08/01/10 11.44

Heinrich Jessens Chokoladefabrik A/S

En tryksag i farver

I efteråret 1935 blev offentligheden præsenteret for en fornem tryksag. Et hefte, der fortalte om en chokoladefabrik, der "nylig havde afsluttet betydelige udvidelser og nyanskaffelser af moderne maskiner". Med heftet ville man give offentligheden et indblik i, hvordan "en stor moderne chokoladefabrik arbejdede".

Formålet var naturligvis at give læserne et indtryk af, hvilke bestræbelser fabrikken gjorde "for at levere første klasses varer – tidssvarende i enhver retning – til kunderne".

Der var gjort meget af reklamebureauet for at imponere. På den første side sås et farvelagt billede af den store fabrik i København på det ydre Østerbro på hjørnet af Lyngbyvej 24 og Australiensvej. Over de store bygninger lynede ikke blot en reklamevimpel med bogstaverne HJ, men her var også helt i pagt med tiden et kæmpe neonreklameskilt over tagryggen mod Lyngbyvej, hvor ordene Heinrich Jessen kunne ses ikke blot om dagen, men også i stærke farver om natten, sådan som tidens moderne neonskilte muliggjorde det. På den lange facade mellem anden og tredje etage var der anbragt en række store bogstaver: Heinrich Jessen Chokolade-Fabrik A/S og som om det ikke var nok, så var der også blevet plads til en reklame på gavlen med den tilsvarende oplysning.

Rygende skorsten, ovenlysvinduer samt kviste i de afvalmede tage var yderligere med til at understrege at det store bygningskompleks var et sted, hvor alle ressourcer blev udnyttet. Det blev yderligere fremhævet ved at der var tegnet adskillige biler, der var på vej til eller fra fabrikken. Inde i byen – på Strøget - havde virksomheden i øvrigt også en fornem chokoladeforretning, hvor fabrikkens varer var udstillet og kunne købes, pakket i tidens fineste æsker.

Der var mere med på den fine farvelagte tegning, for forrest i billedet havde tegneren gengivet et karakteristisk træk fra tidens større fabrikker: en portnerbolig. En sådan hørte med til et rigtigt

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 5 08/01/10 11.44

fabrikskompleks. Ikke blot blev ind- og udkørsel kontrolleret, men herfra sikrede man også, at arbejderne ikke bragte "ting" ind og ud af fabrikken, som var forbudt i henhold i til virksomhedens "Arbejdsregler og Engageringsbetingelser".

En moderne læser undrer sig en lille smule over, at virksomhedens produkter ikke fik lov til at træde tydeligere frem i reklametryksagen. "Juvel kogechokolade" fik dog lov til at pryde indledningen, mens "Kodan" og "Excellent" blot var beskedne illustrationer anbragt på siden med præsentationen af maskinhallen.

I en reklamefolder blev den meget moderne chokoladefabrik præsenteret på denne måde. Moderne biler til distribution af chokoladevarer var blevet en del af fabriksmiljøet.

Senere blev der også bragt et billede af "Superb Spisechokolade" samt af en æske med fyldte chokolader. Til slut var der blevet plads til "vor sidste nyhed": Æsker med "Juvel-Cacao".

Det lille hefte fortalte intet om virksomhedens historie eller om personen, der havde lagt navn til fabrikken. Pladsen var i stedet brugt til tegninger i kraftige streger, der viste partier fra maskinhallen, den store "formfyldemaskine" eller "overtræksmaskinen for fyldte desserter", som det hed.

Virksomhedens historie og baggrund skal derfor søges og hentes fra mange spredte kilder, for desværre er der heller ikke bevaret et egentligt virksomhedsarkiv.

Lyngbyvej 24

Det var en meget ung fabrik, der havde præsenteret sig. Den var formelt stiftet i 1922, mens produktionen dog først blev indledt 1924. I det år havde den blot udbetalt 4200 kr. i arbejdsløn, sådan som fabrikanten oplyste det til Foreningen af danske Chokolade- og Sukkervarefabrikanter. Han ønskede naturligvis at blive medlem af brancheorganisationen, der igen var medlem af arbejdsgiverorganisationen Industrifagene.

Fabrikanten supplerede med at fortælle, at forklaringen på, at arbejdertallet var så lavt var, at fabrikken bl.a. havde fyrbødertjeneste fælles med Aktieselskabet Fabrikken Fiducia. Da der skulle fastsættes et kontingent til foreningen blev det derfor også noteret, at virksomheden på mange måder var en del af fabrikken Fiducia og havde samme ejerkreds og ledelse. I organisationspapirerne siges det mere præcist: "Virksomheden havde i organisatorisk henseende hidtil udgjort en afdeling af A/S Fabrikken Fiducia".

Historien om chokoladefabrikken på Lyngbyvej er derfor også historien om fabrikken med det påfaldende navn "Fiducia". Det betyder tillid på latin. Man fik hurtigt en række faste kunder, hvilket betød at omkostninger til markedsføring blev holdt nede, men alligevel voksede virksomheden og blev hurtigt en succes. Aktie-

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 7 08/01/10 11.44

Fabrikken Fiducia var på mange måder anonym. Den udstillede ikke sine produkter på danske industriudstillinger, men i Stockholm i 1897, hvor fabrikken opnåede en bronzemedalje.

udbytterne lå således på mellem 20 og 25% i årene frem til idriftsættelsen af chokoladefabrikken i 1924, hvortil beslutningen som nævnt var taget to år tidligere.

Virksomheden havde fundet en "fidus" til succes: Fremstilling af råvarer til ikke blot sukker- og chokoladeindustri, men også til den kemisk-tekniske industri, der benyttede glukoseprodukter.

Fiducias formål var fabrikation af glukose, stivelse, sirup, sukker samt handel med kulør, som det ganske kortfattet er noteret. I øvrigt er det karakteristisk, at fabrikken, der var etableret i december1887, levede påfaldende stille. Den undgik på det nærmeste offentligheden, og den synes ikke at have reklameret for sig selv eller at have betalt for særlige annoncer i tidens populære vejvisere og adressekalendere. Man var kendt i branchen og levede godt af et hurtigt voksende marked for søde sager, hvor glukose var en afgørende bestanddel for et godt produkt. En enkelt gang vovede virksomheden dog at træde frem i offentligheden. Fiducia udstillede sine produkter på Allmäna Konst- och Industriutställningen i Stockholm i 1897. Her fik virksomheden ikke blot et diplom, men også en bronzemedalje. Mange af tidens virksomheder benyttede en sådan tilkendegivelse i deres reklamer, men det synes ikke at have været tilfældet med Fabrikken Fiducia, for man synes slet ikke at have benyttet sig af reklame for at afsætte produkterne. Den daglige leder af virksomheden, Heinrich Jessen, synes at have ment, at Fiducia levede godt uden for offentlighedens søgelys. Det er da også påfaldende, at han heller ikke i 1909 valgte at udstille på den store Landsudstilling i Århus, hvor flere af hans kunder tog aktivt del. Det gjorde bl.a. Galle & Jessen, der ikke blot udstillede produkter, men også søgte at gøre sig kendt i offentligheden gennem salg af souveniers i form af vaser og kopper med navnet Galle & Jessen på siden sammen med et billede af en af de store udstillingspavilloner. Det var ting, der blev brugt som et kært minde, og beundrende blikke undgik naturligvis ikke navnet på den store chokoladefabrik.

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 9 08/01/10 11.44

Heinrich Jessen

Heinrich Jessen, fik kun lov til at lede den unge fabrik, der bar hans navn, i ca. 5 år. I maj1929 døde han under et kurophold i Tyskland, som det siges i en nekrolog i Arbejdsgiveren, der fortsætter med at oplyse, at det var direktør Jessen, der "for mange år siden anlagde Fabrikken Fiducia på Lyngbyvej" – og så tilføjede nekrologen "en virksomhed, der blomstrede stærkt op under hans dygtige ledelse". De to virksomheder, Fiducia og Heinrich Jessen, fortsatte under fælles ledelse efter fabrikantens død, nu med direktør Otto J. Jensen som administrerende direktør, som det blev oplyst til brancheorganisationen.

I øvrigt er det rimeligt at spørge, hvorfor fabrikken overhovedet kom til at bære "forretningsførerens" navn. Det synes ikke at være bevaret arkivmateriale, der fortæller om evt. drøftelser forud for navngivningen af den nye fabrik. En nærliggende forklaring kan naturligvis være, at Heinrich Jessen helt siden etableringen af Fiducia havde været den daglige leder og udadtil det navn, der tegnede virksomheden. En anden og måske næsten lige så nærliggende kan være den, at det ikke gjorde noget, at virksomheden evt. blev forvekslet med den store chokoladefabrik Galle & Jessen. Det kan også tænkes, at navnet er valgt i respekt for broderen Hans Jessen, der var afgået ved døden i 1908. Og endelig: Mon ikke det ville have været svært i 1924 at sælge chokolade under firmanavnet "Fiducia"?

Nærliggende er det også at spørge, hvorfor den succesfulde fabrik pludselig selv ville til at producere chokolade og dermed begynde at konkurrere med tidligere kunder? De bevarede kilder besvarer ikke spørgsmålet, men en vis forklaring kan være, at Fiducias næsten monopolagtige stilling som leverandør synes at være truet. Det kunne måske på sigt være farligt at være for afhængig af en ensidig produktion?

Baggrund

Heinrich Jessen var født i 1860, og flyttede i 1884 til København. I folketællingen i 1885 er der om hans fødested blot noteret "Sles-

vig" som geografisk lokalitet. Heinrich Jessen havde således i en alder af blot 28 etableret sig som fabrikant i København, hvor han havde taget borgerskab under betegnelse "kagebagenæring og sukkerfabrikation". Han kaldte sig ikke fabrikant, men anvendte den mere beskedne titel "forretningsfører", som det er noteret i vejviserne. Det synes der imidlertid også at være flere forklaringer på. Kapitalgrundlaget var ikke hans, men stammede fra Flensborg, så en vis ydmyghed krævede vel nok, at han foreløbig lod sig titulere som "forretningsfører".

Oplysningerne i folketællingen i 1885 er særdeles interessante. På Lyngbyvej 8, hvor Galle & Jessen havde etableret fabrik i 1884, optræder den unge Heinrich Jessen således som "ugift" og "logerende" med titel af "forvalter på lageret". Husværten, Hans Jessen havde samtidig oplyst, at han 22 år gammel var kommet til

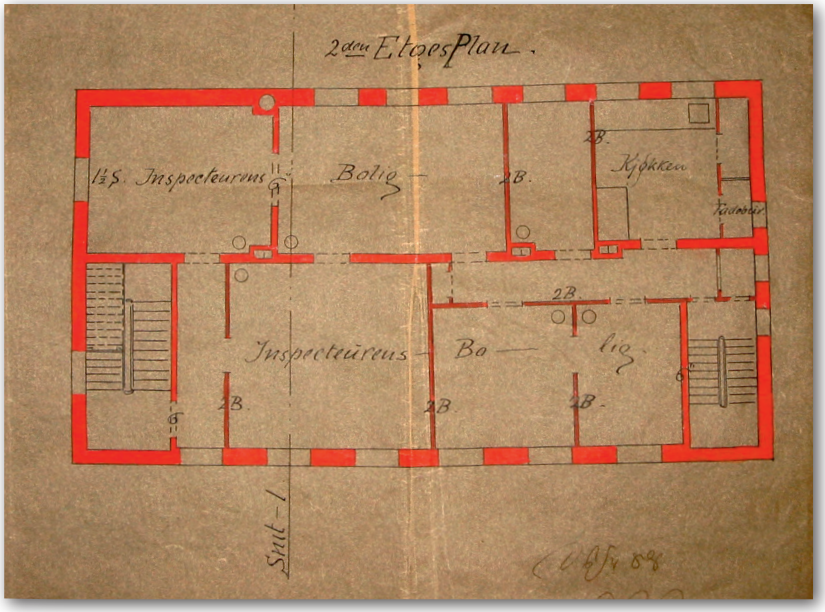

Der er bevaret nogle ganske få tegninger fra opførelsen af Fabrikken Fiducia. Her kan man følge arbejdslokaler, opstilling af maskiner samt endelig konstatere, at der også var indrettet boliger i komplekset ved Lyngbyvej.

København, og også han havde opgivet sit fødested til "Slesvig". Nu var han 35 år og fabrikant med forretningsmæssig succes i hovedstaden. Var han et forbillede for den unge Heinrich? Der står intet om evt. familieforbindelse mellem de to, sådan som det ellers var almindeligt i folketællingerne, men det viser sig imidlertid, at Hans og Heinrich var brødre. Givet var det, at Hans Jessen havde haft succes, nu med både "tjenstetyende " og "kusk" i sin husholdning og i Vejviseren havde han da også ladet sig titulere "direktør".

Det blev kun til godt ét års ansættelse som forvalter hos Galle & Jessen, for i løbet af 1887 blev planerne til en ny fabrik stadig mere konkrete. Der blev udarbejdet tegninger og i løbet af 1888 blev den nye fabrik rejst på adressen Lyngbyvej 22.

Det var set med samtidens øjne en betydelig virksomhed, Heinrich Jessen havde opført i 1888, og det havde krævet betydelige midler. Man spørger derfor naturligt, hvordan det var muligt for en så ung mand? Det var sådan set ikke blot en fabrik, men på det nærmeste et fabrikskompleks, der blev opført helt fra grunden på det yderste Østerbro. Billeder viser en nyanlagt Lyngbyvej med nyplantede vejtræer, og inde på fabriksarealet skimtes virksomhedens stolthed: Den store kantede skorsten opført i røde mursten. Den var et tegn på, at virksomheden hørte til den nye tid, at den benyttede dampmaskiner, og det var netop et vidnesbyrd om foretagsomhed og aktivitet - moderne virkelyst.

Tidspunktet for initiativet var også ganske interessant. Verdensproduktionen af rørsukker var faldende, og for første gang havde produktionen af roesukker på verdensplan samme omfang som den tidligere dominerende rørsukkerproduktion.

Sukkerhandel i opbrud

Noget nyt var på vej. Flensborg havde været et betydeligt knudepunkt for handel med sukkerprodukter fra de Vestindiske Øer og nu var det produkt stærkt presset af konkurrencen fra roesukkeret. Hertil kom, at freden i 1864 delvist havde skilt Danmark fra den

traditionelle handel med Flensborg. Ikke blot toldskranker virkede bremsende for den naturlige handel, men også nationale modsætninger. Resultatet blev en betydelig udvandring fra Flensborg ikke blot til Danmark, men også oversøisk. Fra midt i 1880erne skærpedes spændingerne yderligere, idet kravet om tysk som undervisningssprog i skolerne blev fastlagt ved lov. Var man dansksindet og initiativrig, var tiden inde til at afgøre, om fremtiden skulle ligge i Bismarcks Tyskland eller i Christian IX´s Danmark.

Hans Jessen havde som 22-årig i 1872 valgt at søge lykken i Danmark. Broderen Heinrich fulgte efter 12 år senere. Han ville også være fabrikant. Forinden havde han fået en købmandsmæssig uddannelse i Ribe.

Sønderjyske foretagere i København

Hans Jessens baggrund er ganske interessant. Han synes at have været en af de sønderjyske foretagere, der drog i dansk "eksil" for at realisere sine erhvervsdrømme. Det var derfor heller ikke en tilfældig branche, han engagerede sig i, men netop i sukkerindustrien, der siden midten af 1700-årene havde haft et betydeligt tyngdepunkt i Flensborg. En væsentlig del af den danske import af rørsukker og rom fra de Danske Vestindiske Øer kom til Flensborg og blev varetaget af købmænd herfra.

Selv om Heinrich Jessen tog til Danmark fastholdt han bevidst sine kontakter i Flensborg. Her havde han et "netværk", som man ville sige i dag, netop blandt flere store købmænd, og så havde han ikke mindst slægtninge i og omkring Flensborg. Endelig havde han også et "tilholdssted" i København, hvorfra han kunne undersøge mulighederne og leve sig ind i det nye forretningsmæssige miljø. Han flyttede som berørt ind hos broderen, chokoladevarefabrikant Hans Jessen, hvor han blev "forvalter på lageret". Her lærte han om chokolade og sukkervareproduktion og har sikkert fået indtryk af, at der var muligheder for en aktiv ung mand i en virksomhed, der forarbejdede råvarer til netop den "søde" industri.

Det produkt som Heinrich Jessen havde valgt at drive virksomhed med, var leverancer til bl.a. chokolade- og sukkervareindustrien, og dermed ikke som konkurrent til den unge chokolade- og konfektureindustri. Adressen tæt på Galle & Jessens nye fabrik på Lyngbyvej var sikkert ganske hensigtsmæssig og fornuftig af flere grunde. Det er således nærliggende at spørge, om der er tale om sønderjyske foretagere i dansk eksil? Skulle de to brødre mon ikke bevidst støtte hinanden i det nye og ukendte forretningsmiljø?

Aktieselskabet Fiducia

Bevarede tegninger viser det fabrikskompleks, der blev opført i 1888. Det var som nævnt ikke blot en langsom opbygning, der fandt sted, men efter en samlet plan opførtes fabrikken Fiducia med kontorer og beboelse ud mod Lyngbyvej. Hertil kom lagerrum samt større og mindre skure ud mod Australiensvej. Ud mod Bryggervangen var der indrettet skure med tøndeoplag, og så var der endelig blevet plads til en tømmerplads. De egentlige fabriksbygninger var opført bag kontorbygningen med facader ud mod Overøvej, som Overøgade hed dengang. Fabrikken var lige fra opførelsen udstyret med tidens mest moderne drivkraft: Nye dampmaskiner af fabrikatet Smith & Mygind og med dampkedler beregnet til en spænding på 6 atmo-

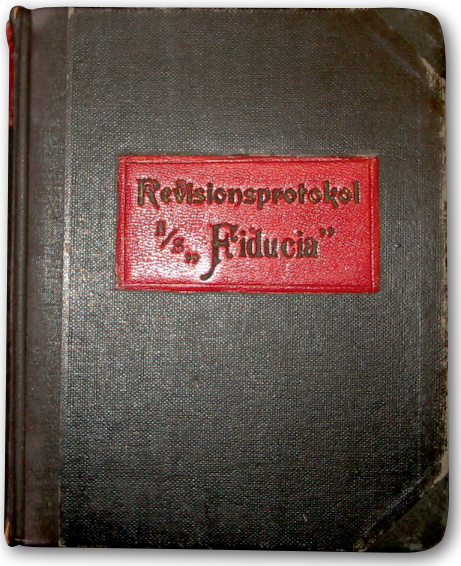

En bevaret revisionsprotokol er det eneste vidnesbyrd om de omkostninger, der var knyttet til etablering af A/S Fiducia.

sfære, som det hed. Der blev selvfølgelig straks ansat folk med kendskab og certifikater til at passe maskinerne. Dampkraft var det afgørende ikke blot til driften, men damp indgik også i selve produktionsprocessen til opvarmning af "gryder og kogekar", som vurderingsmanden fra brandforsikringen omhyggeligt noterede det. Bevarede tegninger viser, at der blev indrettet bolig til den unge forretningsfører på første sal over kontoret. Her flyttede han ind sammen med sin hustru Laurine.

En bevaret statusopgørelse fra 1889 oplyser om investeringerne:

Aktiver:

Ejendommen Lyngbyvej	60.759
Inventar konto	2.826
Maskinkonto	16.556
Hest og vogn konto	1.074
Diverse debitorer	9.474
Kassebeholdning	706
Lagerbeholdning	11.186
Gevinst og tabskonto	301
	102.882

Passiver:

Indbetalt aktiekapital	80.000
Murermester Gran (rest)	6.001
Edv. Galle	5.000
Hans Jessen	9.500
Heinrich Jessen	1.000
Diverse kreditorer	1.381
	102.882

Kilde: Statusbog, Fiducia.

Opstillingen rummer interessante oplysninger. Der er for det første det økonomiske omfang af den nye virksomhed. Det var betydeligt, men så er der ikke mindst interessante oplysninger knyttet til den betydelige aktiekapital, der var fuldt indbetalt, men åbenbart ikke tilstrækkelig til iværksættelse af produktion og drift. Der måtte yderligere lån til – og, långiverne ses på listen: Mændene bag virksomheden Galle & Jessen. Opgørelsen dokumenterer således et forretningsmæssigt samarbejde, idet Galle & Jessen – og herunder ikke mindst Hans Jessen - stillede driftskapital til rådighed for den nye fabrik. Den unge iværksætters kapital synes derimod ret beskeden, som det fremgår af statusopgørelsen.

Det var en blandet produktion. Man syltede sukat, hvilket skete ved at man kogte sukatstykker med damp i en dobbelvægget åben gryde. Herefter blev stykkerne henlagt i trækar, der var fyldt med sukkerholdigt vand. Herefter fandt en tørring sted for at bringe sukkeret til at størkne på overfladen af sukatstykkerne. Det sidste skete i et såkaldt tørreskab af træ. Skabet blev opvarmet ved spilddamp i ribberør, som det blev oplyst til forsikringsselskabet.

Et andet produkt blev siden fremstilling af "Kaffina", hvortil råprodukterne var rug, cikorie, sukkerrødder og kakaoskaller. Det hele blev brændt og knust. I dag er det svært præcist at karakterisere produktet, men mon det ikke var en tidlig form for kaffeerstatning? Et kaffesurrogat? Heinrich Jessen havde allerede fra starten interesseret sig for dette produkt, idet han havde købt en bog "omhandlende kaffesurrogater" til 2 kr., som det står noteret i en lille kassebog i december 1887.

Det vigtigste produkt var vist nok lige fra starten glukose

Det var en kompliceret kemisk-teknisk proces, der foruden varme også krævede kemikalier i form af stærke syrer samt en række tilsætningsstoffer.

Udgangspunktet kunne være almindeligt sukker – eller vestindisk rørsukker - der blev behandlet med saltsyre og alkohol ved en

temperatur på 40-50 grader. Efter afkøling blev der tilsat nogle krystaller af ren glukose, hvorefter der fandt en udkrystallisering sted.

Produktet kunne også fremstilles af stivelse, dvs. kartoffelstivelse eller majsstivelse. Også det krævede tilsætning af syre, der siden blev neutraliseret med slemmet kridt. Efter en omhyggelig rensning i benkulsfiltre i en filterpresse blev resultatet en form for sirup, der til slut blev hældt på tønder. Alt efter formålet med glukosen, kunne den naturligvis færdiggøres i forskellige tilvirkninger.

Glukosen blev brugt til fremstilling af kulør, der indgik til justering af farve og sødme ikke blot ved vinfabrikation, men også i bryggeriprodukter. En anden aftagergruppe var bagere og konditorer, der brugte sirup som sødemiddel i deres konditorvarer, måske som erstatning for den dyrere honning. I ølbryggerierne kunne fabrikkens produkt indgå som erstatning for en del af den kostbare malt og derved billiggøre produktionen. Der bør også peges på fabriksfremstilling af alt lige fra marmelade over likør til ikke mindst de mange muligheder for udnyttelse i chokolade- og sukkervareindustrien. Sidstnævnte kunne bestille glukosen med forskellige egenskaber, måske så den var mere sej eller måske blød eller med egenskaber, der kunne give chokolademassen en helt særlig glans. Der var med andre ord talrige muligheder for anvendelse af fabrikkens produkter. Det var helt op til den enkelte sukkervarefabrikant, for Fabrikken Fiducia leverede alene råvaren til landets mange mindre og – endnu - færre større fabrikker. Stort set alle - også i provinsen - var kunder hos Fiducia.

På mange måder så fremtiden lys ud. Den kemisk-tekniske industri var på vej, og havde allerede set mange muligheder i at erstatte dyre importerede råvarer med kemisk fremstillede erstatnings- eller tilsætningsstoffer. Det kunne skærpe konkurrencen og skabe nye produkter til en billigere pris og dermed fremme omsætningen hos aftagerne.

Tidens toldbeskyttelse af sukkerindustrien rummede store muligheder for at opbygge en industri, beskyttet mod store udenland-

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 17 08/01/10 11.44

ske, ikke mindst tyske og svejtsiske fabrikkers konkurrence. Landet importerede fortsat rørsukker fra kolonierne i Vestindien, selv om fremstilling af sukker på grundlag af sukkerroer var under hurtig opbygning, men også den industri krævede toldbeskyttelse.

Med tidens øjne var det et vældigt fabriksanlæg. Der var ikke blot selve fabriksbygningen med sirupskældre, kuglebrændere, druesukkerfabrik, afdelingen med filteranlæggene, men der var også en tømmerafbindingsplads, tøndeoplag, samt et skur over kartoffelmelsoplaget, og så var der naturligvis endnu stalde til de nødvendige heste og vogne samt værksteder, så medarbejderne i et vist omfang selv kunne udbygge fabrikken og foretage nødtørftige reparationer. Nævnes bør det også, at der på fabrikken synes at have været flere beboelser for medarbejdere. Endelig disponerede Heinrich Jessen endnu over et ubebygget areal, sådan som det oplyses i 1901 til agenten fra brandforsikringen.

Helt i tidens ånd var den nye fabrik etableret på aktieselskabsbasis. Rester af en bevaret hovedbog viser, at Heinrich Jessen indbetalte 5600 kr., men det synes også at fremgå, at pengene var lånt i Flensborg. Herfra ses yderligere et par kapitalindskydere: C.F. Ewers samt Carsten C. Christiansen.

Det var heller ikke tilfældige navne, men betydelige erhvervsmænd i Flensborg. Ewers var kolonialgrossist – og så tilføjes det i Vejviseren "und Bonbonfabrikør", altså sukkervarefabrikant, mens Christiansen var "stadsråd" og spiritusfabrikant, en mere moderne titel end den oftere benyttede "brændevinsbrænder". Det var ikke blot kapitalstærke mænd, men også mænd, der var kendt som betydningsfulde erhvervsfolk med indsigt i så vel spiritus- så vel som sukkervare-branchen.

Bestyrelsen bestod fra starten af N.A. Krog, grosserer I.T. Ewers samt grosserer I. Brodersen. Alle igen med tilknytning til Flensborg.

Adressebuch für Flensburg und nächste Umgebung 1887 viser, at den unge fabrikant i København kunne være søn af en kolonialvaregrossist i Flensborg, der drev firma under navnet Jessen & Co.,

og samme vejviser fortæller at I.T. Ewers var købmand og fabriksejer i byen, mens N.A. Krog er opført som "Zündholtzfabrikant", ligesom I. Brodersen drev kolonialhandel en gros i byen. Det synes givet, at kapitalgrundlaget til den københavnske fabrik kom fra Flensborg. Heinrich Jessen synes derfor at have været "manden", der realiserede aktionærernes ideer og planer i København.

Hvad var forklaringen? Dansksindede købmænd, der ville støtte en energisk ung mands ønske om at blive fabrikant i København? Eller måske et ønske om at sikre købmændenes kapital i Danmark i stedet for i Bismarcks Tyskland? Man kan også forestille sig et ønske om kapitalspredning, og man kan stille det spørgsmål, om der var tale om sønderjyske foretagere eller iværksættere i eksil i København? Skulle navnet "Fiducia" på den nye virksomhed tolkes i det lys?

Fabrikken på Lyngbyvej synes aldrig at have manglet kapital. Flere gange var der tale om udvidelser af aktiekapitalen, således allerede få år efter starten. Hurtigt nåede aktiekapitalen op på 100.000 kr. - fuldt indbetalt, som det hed. Det var i datiden et ganske anseeligt beløb. Fabrikken havde fået succes og forretningsfører J.H. Jessen var i skattebogen i 1892 anført med en årlig indtægt på 3.000kr., hvilket svarede til ca. seks årslønninger for en arbejdsmand. I de følgende år voksede selskabets aktiekapital først til 150.000 kr. Få år efter yderligere til 220.000 kr.

"Skibet Fiducia"

I de bevarede efterladenskaber efter den gamle fabrik er der bevaret et stort maleri af et typisk dampskib af den generation, der blev bygget i årene 1870-80. Nok var det et dampskib, men det var endnu forsynet med støttesejl, der kunne reducere forbruget af kul. På stævnen er malet navnet "Skibet Fiducia" og i agterstavnen ses Dannebrog. Over agtermasten vajer et flag, hvorpå navnet "Fiducia" kan læses på den grønne baggrund. Hvad det er for et skib og hvilken relation, det har haft til Heinrich Jessen og hans fabrik synes ukendt.

Skibet "Fiducia" er imidlertid bygget på Flensburg Schiffbau under betegnelsen "fragtdamper". Det løb af stablen i 1880 og blev afleveret 9. marts 1880 under byggenummeret "29" og leveret til rederiet H.P. Jost i Flensborg. Det havde en bruttotonnage på 527 tons og var udstyret med en dampmaskine, der udviklede 225 HK.

Dette vidunderlige billede af "Skibet Fiducia" fulgte med en aflevering af arkivalier til Københavns Bymuseum efter lukningen af chokoladefabrikken. Det er ikke muligt præcist at fastslå, hvilken funktion skibet har haft i forhold til "Fabrikken Fiducia".

Som det endnu var typisk for den tids dampere, var det udstyret med sejl, der ikke blot kunne støtte damperen i søen, men det havde endnu et så stort areal, at det også i praksis var med til at drive skibet frem. Maleriet er påfaldende, idet dannebrog ses fra agterstavnen. Skibet var imidlertid indregistreret i Flensborg, hvorfor flaget skulle have været tysk. Nøjere studier af flaget synes imidlertid at vise, at maleriet efter at det var blevet hængt op på kontoret på Fabrikken Fiducia på Lyngbyvej sandsynligvis er

blevet underkastet et flagskifte. Det tyske flag er blevet overmalet med et dansk. Det synes også at forklare den noget primitive vinkel i forhold til flagspillet agter på skibet.

Maleriet synes i øvrigt at være udført i december 1885 af skibsportrætmaleren Julius Gregersen (1860-1953) i Flensborg. Tyske skibsfortegnelser oplyser, at skibet forliste i Finland i 1902. Interessen for maleriet er måske forsvundet samtidig med, at forsikringssummen blev udbetalt for skibet – og så er maleriet måske kommet til København – og her undergivet en ny maler, der har ændret flaget agter til et Dannebrog?

Skibet Fiducias funktion i forhold til fabrikken i København synes uvis. Fabrikken havde næppe et så stort behov for import af råvarer, at det kunne kræve egen skibstonnage. Samspil mellem skib og fabrik synes derfor alene at være knyttet til de forretningsmæssige kontakter i Flensborg.

Her på Flensborg skibsvært blev "Skibet Fiducia" bygget i 1880.

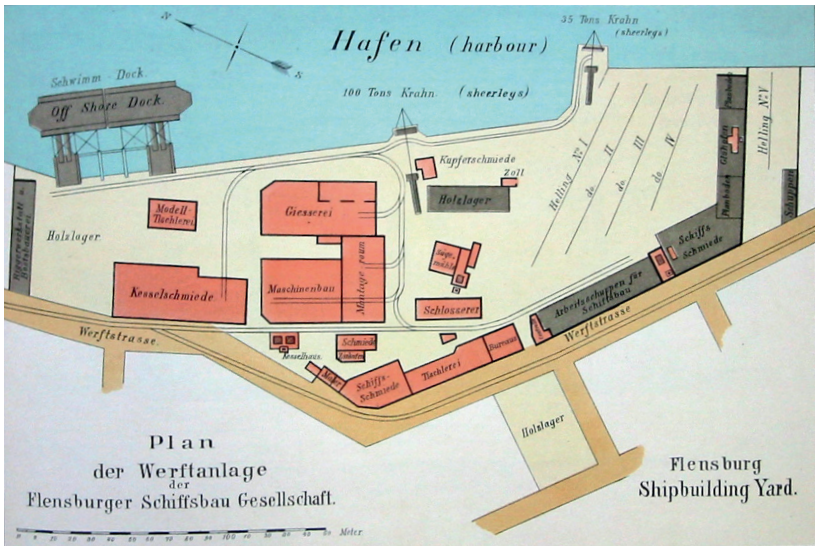

Vækst i luksusforbruget

Allerede omkring år 1900 var politikerne opmærksomme på, at samfundet var under en voldsom forvandling. Folk flyttede fra landet mod byerne, hvor industrien opslugte stadig flere arbejdere, faglærte så vel som ufaglærte. Det var også bemærket, at kvinder var på vej ud i fabrikkerne samt at hjemmeproduktion var på vej til at blive afløst af indkøb af færdigvarer. Bemærket var det også i avisernes annoncer, at stadig flere "luksusprodukter" blev tilbudt kunderne, herunder bl.a. chokolade. Alt det blev nøje overvåget af myndighederne, der udarbejde statistikker over snart det ene, snart det andet. Hertil kom naturligvis overvejelser om nye skatter. Folketællinger havde været kendt længe, men nu blev der tilføjet erhvervstællinger og hertil stadig mere udførlige ind- og udførselsstatistikker fordelt på varegrupper og lande. Statistisk Departement havde ansvaret, og publicerede de mange resultater i form af tabeller og kommentarer.

Flere af resultaterne blev fremlagt af Industriforeningen i foreningens interessante Industriberetning, der begyndte at udkomme fra 1906. Branche for branche redegjorde beretningen for udviklingen i de enkelte erhvervssektorer. Her var der også blevet plads til en beskrivelse af udviklingen i chokolade- og sukkerfabrikkerne. I 1906 blev det bl.a. oplyst, at den store kaffeimportør Ferd. Andersen havde startet virksomheden A/S Cacao Import Co. Globus. Der blev bragt andre oplysninger om mindre fabrikker rundt om i landet, der havde udvidet virksomheden eller måske indledt et samarbejde for at opnå stordriftsfordele. Her kunne det imidlertid også læses, at Fabrikken Fiducia havde udvidet sin kapital fra 150.000 til 225.000 kr., men desværre blev der ikke føjet yderligere til. Året efter var læsningen af beretningen nok så interessant. Den beskrev, hvordan kakaopriserne var steget voldsomt på grund af udenlandsk spekulation. Der blev talt om prisstigninger på helt op til 140 % i forhold til året før. I et forsøg på at bremse den udvikling indgik flere fabrikker i et tættere samar-

bejde. Et af resultaterne blev bl.a. at den allerede omtalte fabrik Globus indgik i endnu en fusion under navnet De forenede Chokolade- og Konfektfabrikker Globus. I et modtræk mod fabrikanternes samarbejde forsøgte købmændene samme år at starte deres egen fabrik under navnet A/S Købmændenes Chokolade-, Drops- og Confekturefabrik. Det var naturligvis også et modtræk mod det initiativ, som Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger havde etableret i Kolding. For begge var et af målene at bremse indkøbspriserne ved at handle direkte med deres egne fabrikker, der omvendt gerne skulle have en så stor størrelse, at de kunne sikre sig rabatter på indkøb af råvarer. Der var naturligvis endnu en baggrund. Så vel købmænd som brugsforeninger ville gerne kunne tilbyde egne mærkevarer for at holde priserne nede på de store chokoladevarefabrikkers produkter. Alt det synes fortsat ikke at have påvirket Fabrikken Fiducia. Dens produkter blev solgt til alle sider, da den hjemlige konkurrence endnu på det nærmeste ikke eksisterede, sådan som det fremgår af en gennemgang af de store vejvisere. Fiducia solgte til så vel de store fabrikker som de helt små. Alligevel blev muligheden udnyttet til et nyt snævert samarbejde: Med Galle & Jessen på Lyngbyvej. Det var ikke planlagt, men pludselig lå muligheden åben. I 1908 døde direktøren i den store chokoladefabrik, Hans Jessen, og broderen på nabofabrikken Fiducia blev udnævnt til også at varetage direktøropgaverne. Frem til 1920 stod han i spidsen for begge virksomheder. Heinrich Jessen var blevet stor i dansk sukkervareindustri.

Der var fortsat plads til små sukkervarefabrikker – hvis man kan tillade sig at bruge det ord – for mange var i virkeligheden nærmere en form for værksteder. Men også hertil leverede Fiducia den uundværlige glukose, som det fortælles af en tidligere "bolchefabrikant":

"Fabrikken Fiducia leverede den fine glukose, som er en aldeles nødvendig bestanddel til fremstilling af bolcher. Forholdet er 75% sukker og 25 % glukose."

Han fortsætter med at berette, at "man i det lille lokale almindeligvis havde plads til 10-20 sække sukker, mens der længere inde på en træbuk var trillet en tønde sirup eller glukose, en glasklar tyktflydende sirup, fremstillet af majs. En sådan tønde indeholdt ca. 250-300 kg."

"Glukosen var absolut nødvendig, for glemte man at komme glukose i "koget", var det mildt sagt ikke så godt, for når sukkeret er hældt op på kølebordet, så kreperer det, dvs. det krystalliserer, bliver hårdt og må koges om igen – nu med tilsætning af glukose".

Det var let for fabrikken at distribuere sine varer. I årene frem mod 1910 var hele landet spundet ind i et tæt net af jernbaner. Tønderne med glukosen kunne dermed nå helt ud til alle fabrikker og "værksteder".

Organisering

Arbejdsmarkedet blev for alvor organiseret i de sidste år af 1800-tallet. Det gjaldt ikke blot lønmodtagerne, men også arbejdsgivere. Ikke blot skulle arbejdstiden reguleres og mottoet var fortsat kravet om en 8 timers arbejdsdag. Også arbejdsgiverne blev organiseret, først de større, siden fulgte de mindre efter, område for område. Turen var også kommet til chokolade- og sukkervarefabrikanterne. Arbejderne begyndte at udsende deres eget medlemsblad: Sukkervare-, Chokolade- og Bisquitarbejdernes Forbunds Medlemsblad, som det hed og med undertitlen Enighed vor styrke. Det kom første gang i april 1914. Fagforeningen gjorde sit til at sikre bedre lønforhold og ikke mindst forsøgte den at presse børn helt ud af fagområdet. Tidligere havde det været ret almindeligt at benytte ikke mindst børn til pakkeopgaver i chokoladeindustrien. Først langt senere fulgte arbejdsgiverne efter med deres eget medlemsblad selv om brancheforeningen Foreningen af Danske Chokolade- og Sukkervarefabrikanter stammede helt fra1898. Det kom fra 1938 under navnet Chokolade Konfekture

& Sukkervare Industrien. Foreningen var straks blevet medlem af Industrifagene, der igen indgik i Dansk Arbejdsgiverforening.

Medlemstallet var beskedent og alle medlemmer med undtagelsen af en enkelt – "Elvirasminde" i Århus – havde adresse i hovedstaden. Her blev Heinrich Jessens Chokoladefabrik medlem lige fra fabrikkens start i 1924. Forud for optagelsen havde medlemskredsen været hørt. Havde nogen noget imod at Heinrich Jessen blev medlem af Foreningen? Det var der ingen, der havde, og det var sådan set forståeligt nok, for sammen stod arbejdsgiverne naturligvis stærkere og branchen stod netop overfor store problemer: "Illoyal konkurrence" med dumpning, nye sukkerskatter samt stadig stærkere konkurrence fra udenlandske chokoladefabrikker og ikke mindst fra en enkelt lokal fabrik, Globus. Konkurrencen var hård og presset fra fagbevægelsen var ikke blevet mindre, og alt det kunne nok kræve, at arbejdsgiverne stod sammen for at modstå et pres uanset den indre konkurrence, der naturligvis også var blandt fabrikkerne.

Man havde for alvor fået noget at samles om. Det var ikke mindst Sukkerskatten fra 1924, der samlede arbejdsgivere så vel som arbejdstagere og forbrugere om et fælles mål: Skatten skulle afskaffes. Den var både konkurrenceforvridende, ramte socialt skævt og så ville den skabe arbejdsløshed, idet danske fabrikker ikke ville kunne klare sig i konkurrencen mod de udenlandske, som det hed.

Den skærpede konkurrence

Der var andet end sukkerskatten, der krævede, at fabrikanterne talte sammen. Konkurrencesituationen var blevet stadig voldsommere og lettere blev det ikke af, at det i branchen blev sagt, at enkelte direkte underbød konkurrenterne og måske bevidst kørte med underskud alt for at knække kollegerne. Helt alvorligt blev det, da det ligefrem blev bragt frem i dagspressen, at det var Landmandsbanken, der stod bag en af de store tabsgivende fabrikker.

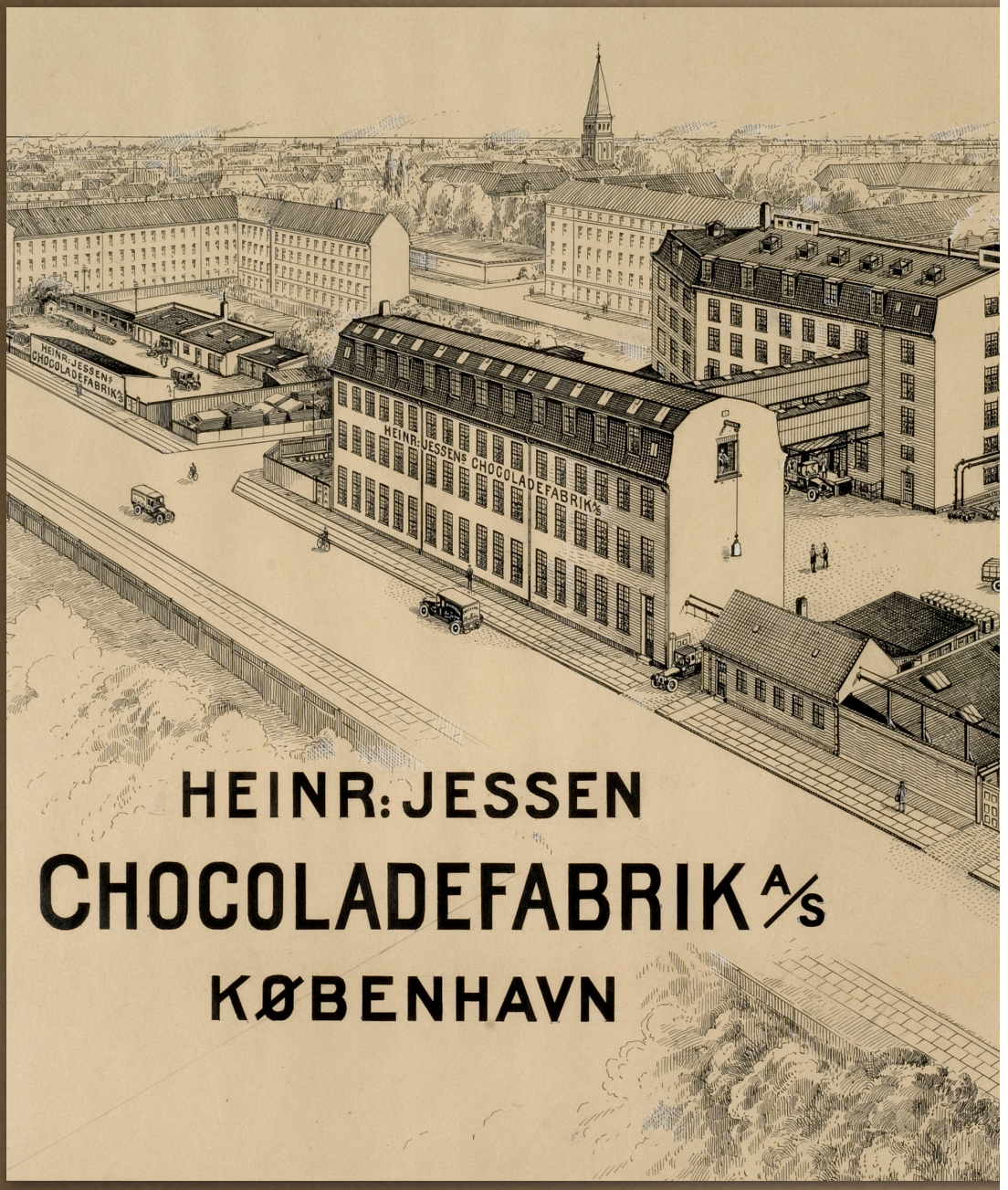

Tegneren Franz Sedivy lavede i 1929 denne tegning af den store chokoladefabrik.
Midt på fabriksområdet viser en osende skorsten, at der er fuld aktivitet i virksomheden.

HEINR. JESSEN
KONTOR
HEINR. JESSEN
CHOCOLADEFABRIK
FRANZ ŠEDIVÝ
1929.

"Skurken" var den allerede flere gange omtalte virksomhed Aktieselskabet De forenede Chokolade og Konfektfabrikker Globus. Pressen gravede dybt i sagen, og igen og igen blev det sagt, at fabrikken var blevet tvunget til at overtage en ældre fabrik til en uhørt høj pris af Landmandsbanken. Den måtte hurtigt lukke og aktiverne kraftigt nedskrives og resultatet betød, at Globus kom i alvorlige vanskeligheder og blev erklæret konkurs i 1924.

Sagen blev yderst interessant for Fabrikantforeningen og for den nyetablerede chokoladefabrik Heinrich Jessen. Alle så helst at Globus-fabrikken aldrig åbnede igen. En nærliggende løsning var derfor at etablere et konsortium blandt Fabrikantforeningens medlemmer til opkøb af de eventuelle aktiver i Globus med henblik på lukning samt eventuelt fordeling af attraktive maskiner mm til medlemmerne. Alt synes at være forløbet som planlagt, Globus blev afviklet og branchen fik en konkurrent mindre i hovedstadsområdet. Der blev mere plads til den nye chokoladefabrikant Heinrich Jessen, der hurtigt udnyttede de nye muligheder. Fabrikken voksede.

Der kunne spores en vis utilfredshed og måske misundelse i branchen. Den ramte selvfølgelig også Fiducia, hvor fabrikant Heinrich Jessen blev beskyldt for kun at være "delvis indehaver, mens Corn Products Co. – den amerikanske majstrust – skulle være indehaver af en stor del af firmaets aktiekapital". Kritikken gik på, at Fiducias priser ikke blot var for høje, men at kvaliteten endog for ringe sammenholdt med udenlandsk glukose. Overskuddet fra Fiducia gav derfor fabrikanten mulighed for at "sætte penge til på chokoladeproduktionen", som det blev fremført. Det krævede selvfølgelig en forklaring, at den nye chokoladefabrik kunne vokse stærkt i et vanskeligt marked.

Der synes dog også at have været andre bevæggrunde til det dristige initiativ. Fabrikken Fiducia var begyndt at møde konkurrence og som set en vis kritik. Tidligere havde virksomheden leveret betydelige mængder kulør og glukose til københavnske bryggerier, ikke mindst til Tuborg, men i de første år af 1920erne

meddelte bryggeriet, at man selv ville påbegynde en produktion af glukose og kulør. Heinrich Jessen forsøgte at undgå det initiativ gennem en fornyet forhandling med bryggeriet, men forgæves. Der synes at have været flere tilsvarende situationer, og det er derfor nærliggende at forestille sig, at fabrikanten for at sikre afsætning af glukoseprodukterne fra Fiducia valgte at etablere en ny fabrik, der kunne aftage en vis mængde af Fiducias produktion. Da der fortsat var plads til nybyggeri på Fiducia-grunden, egenkapitalen betydelig og kendskabet til branchen omfattende, endte overvejelserne med opførelsen af en helt ny chokoladefabrik, der startede produktionen i 1924. Kapitalgrundlaget blev vist nok ændret, idet i hvert fald en enkelt af de store aktionærer i Flensborg havde fået alvorlige økonomiske problemer i lyset af afslutningen af Første verdenskrig, grænseomlægningen samt den voldsomme inflation, der fulgte i kølvandet på freden i Tyskland.

Vækst hos Heinrich Jessen

Fra en meget beskeden start gik det endog meget hurtigt hos Heinrich Jessen. Der blev opført en helt ny fabrik specielt til formålet: Chokoladeproduktion. Flere af de gamle skure, hvoraf flere havde haft en fortid som hestestalde blev naturligvis revet ned for at skaffe plads til den nye fabrik. I stedet opførtes en fabriksbygning på 5 etager ud mod Ourøvej. Alle etager havde de for industribygninger så karakteristiske hvælvede betonlofter. I hver ende af bygningen var der trappeløb, og gennem etagerne var der naturligvis etableret moderne elevatorer.

Produktionen foregik i stuen på 1, 2 samt 3 sal. Overalt blev der arbejdet med chokolade og sukkervarefabrikation. 4 sal var alene indrettet til omklædningsrum og spisestue for arbejderne.

Fra fabriksbygningen var det etableret såkaldte to såkaldte "luftbroer" over til lagerbygningen.

Også lagerbygningen var på 5 etager og i kælderetagen var der indrettet kølerum. I stueetagen var der opført et mindre værk-

Det var en meget moderne maskinpark Heinrich Jessen havde indkøbt til sin fabrik. Her ses damer ved en overtræksmaskine for fyldte chokolader.

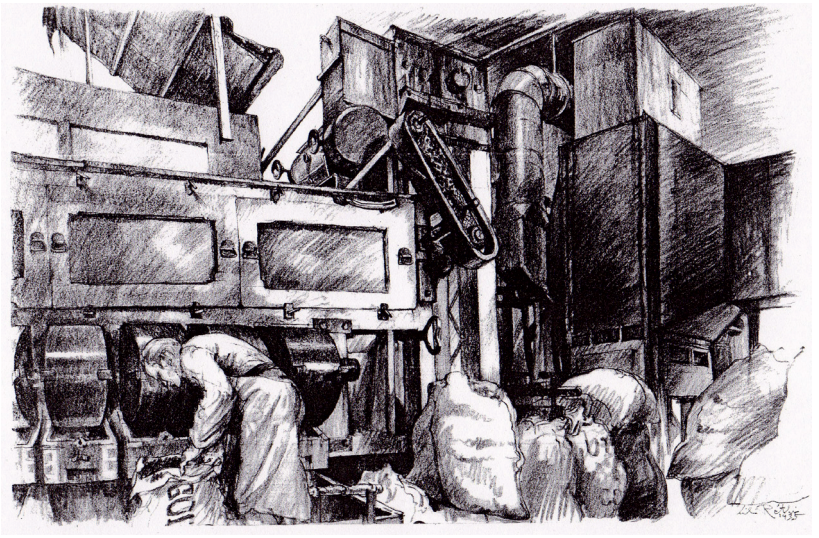

Cacao er en vigtig bestanddel i chokolade. Den rigtige brænding er afgørende for smagen af det endelige produkt. Her ses den store maskine til brænding af kakao.

sted, hvor man bl.a. samlede trækasser, men ellers ikke foretog egentligt tømrer-snedkerarbejde. Det var kun de store pakkasser til forsendelse, der blev samlet her. Bevidst havde Heinrich Jessen opført sin nye fabrik en smule borte fra den gamle Fiducia, hvis bygningsarkitektur pludselig så gammel og trist ud ved siden at det nye byggeri. Selv opgav fabrikanten afstanden mellem de to fabrikker til 15 meter. Adskillelsen bestod i en gårdplads og en portnerloge. Gennem en port var der adgang direkte til Ourøgade, som Overøvej var kommet til at hedde, mens selve chokoladefabrikken havde en udkørsel gennem en port mod Bryggervangen.

Alt var gået meget stærkt. I efteråret 1932 var der beskæftiget ca. 150 på fabrikken, heraf et betydeligt antal kvinder. På meget kort tid var det blevet en af byens store chokoladefabrikker. Det var der nok grund til at fejre og markere. Det blev gjort med den allerede omtalte folder, der i billeder beskrev virksomheden.

Her blev den store kakaopresse og kakaopulversigten præsenteret i flotte tegninger sammen med ikke mindst kakaobrænderiet, hvor det endelige produkt blev samlet op i store sække. Også maskinhallen, hvor arbejdere iført store hvide forklæder sikrede, at chokoladen blev blandet i det rette forhold, var der blevet plads til i folderen. Overalt under lofterne sås tidens karakteristiske drivremme. Kraften til de enkelte maskiner blev endnu hentet fra de kraftige, roterende aksler under loftet. De enkelte maskiner kunne herefter tilsluttes ved hjælp af drivremme, der løb ubeskyttet fra drivakslerne ned til den enkelte maskine.

Vigtigt var det også at vise, hvordan chokoladeæskerne blev pakket af kvinder iført hvide kitler og tørklæder, der omhyggeligt var bundet i nakken. Særlig stolte var man vist nok over den såkaldte overtræksmaskine for fyldte desserter, som det hed. Den blev betjent af kvinder, igen iført store hvide forklæder og tørklæde. Efter den korte rundgang i fabrikken var det naturligt for reklamebureauet at slutte af med et billede, der viste "fabrikkens automobiler til indenbys forsendelse". En hel række blev det til,

alle bemalet på siden med fabrikkens logo: "Chokolade Heinrich Jessen" malet i en oval. Chaufførerne var naturligvis en del af billedet, sådan som de stod ved hver sin vogn iført chaufføruniform med spidsbukser, støvler og kasket. Alle var rede til at køre ud i byen med virksomhedens sidste nyhed: Juvel Cacao.

Midt i denne voldsomme vækstperiode faldt chokoladefabrikant Heinrich Jessen bort. Heinrich Jessen døde den 23. maj 1929 i Bad Wildungen i Tyskland under et kurophold og blev begravet fra Frederiksberg kirke 31. maj. Han efterlod sin hustru Laurine, men ingen børn. Enken flyttede siden til Østerbrogade 95 stuen, som det står oplyst i Vejviseren. Forinden havde fabrikanten fået udarbejdet et testamente, der sikrede hans hustru Laurine som enearving.

Linier

Op igennem 1930erne voksede Heinrich Jessens chokoladefabrik. Ikke mindst som følge af en effektiv satsning og markedsføring på nye produkter med appellerende navne til publikum og med hensigtsmæssige pakkestørrelser og emballager fortsatte væksten. Hvem husker f.eks. ikke de to mærkevarer Pernille og Senator, der blev tilbudt forbrugerne fra sidst i 1930erne. Pernille var den milde mælkechokolade, der var foretrukket af børn, mens Senator, pakket i blåt var den bitre, som den lidt ældre generation især købte.

Konkurrencen voksede ganske kraftigt i årene efter krigen og ikke mindst efter landets indtræden i EF. Multinationale fabrikker viste sig på markedet med deres stærke mærkevarer, der blev båret frem at kraftig reklame. Det var ikke længere nok, sådan som Heinrich Jessen bl.a. havde gjort det, at reklamere i byens sporvogne og en smule i ugebladene. Nye udenlandske mærkevarer masede sig langsomt men sikkert ind på markedet. Skulle den gamle chokoladefabrik ude på Lyngbyvej klare sig i den konkurrence, krævede det voldsomme investeringer. Det var ikke nok at lancere et nyt produkt i begyndelsen af 1960erne som f.eks. Primo Chokoladekiks selv med et slogan som: Heinrich Jessen er kvalitet!

Heinrich Jessens chokoladefabrik havde gennem mange år stor succes med de to chokolademærker, Senator og Pernille. Senator var den bitre mørke chokolade, mens Pernille var den blide mælkechokolade.

Bestyrelsen vurderede, at man ikke i længden ville kunne klare sig i en sådan kamp. Salgskanalerne var under omlægning og de tidligere afgørende chokoladegrossister forsvandt én efter én. De var økonomisk pressede, da en gros ledet i mange tilfælde blev sparet væk i konkurrencens navn. Skulle virksomheden fortsætte, måtte salgsarbejdet derfor omlægges. En omlægning ville kræve ganske meget, som det blev vurderet, herunder etablering af nye salgsmetoder, nye emballager samt en mere aggressiv reklameindsats. Det blev endelig også diskuteret om virksomheden kunne spare anvendelse af det dyre kakaosmør uden at kvaliteten af mærket Heinrich Jessen ville lide skade. Afgørende i overvejelserne var det naturligvis også, at de gamle solide chokolademaskiner var forældede og for kostbare at vedligeholde. Indkøb af en ny maskinpark blev naturligvis overvejet, men man frygtede, at virksomheden på sigt alligevel ikke ville kunne klare sig i den internationale konkurrence. Efter nøje analyser blev virksomheden derfor sat til salg. Afgørende for

beslutningen havde det også været, at den indenlandske konkurrence var blevet alvorligt skærpet. Grosserer Victor B. Strand havde i 1942 overtaget Toms Chokoladefabrik. Straks efter krigen satte han en moderniseringsproces i værk og reetablerede maskinparken. Virksomheden var dermed rede til at producere på et moderne anlæg straks råvarerne igen strømmede ind i landet. Victor B. Strand havde dermed skabt grundlaget for en moderne chokoladevirksomhed, der på mange måder kan sammenlignes med Heinrich Jessens et kvart århundrede tidligere. Han var dermed i stand til at konkurrere med de store internationale chokoladefabrikker.

Hos Heinrich Jessens fabrik kunne der spores en vis træthed eller forsigtighed, mens Toms fabrikker konstant tog nye initiativer. I 1947 blev det til en stor eksportordre til de amerikanske styrker i Tyskland. Et nyt produkt kom til med overtrækschokolade: Yankie Baren. For sent opdagede konkurrenterne, at det var Victor B. Strand, der tegnede væksten i branchen og effektivt forstod at udnytte tidens reklamemedier. Fabrikken voksede og i 1971 overtog Tom´s den gamle chokoladefabrik Galle & Jessen. Det var her Heinrich Jessen havde "stået i lære" hos sin broder.

I 1987 blev Heinrich Jessens chokoladefabrik (varemærkerne) solgt til den norske chokoladeproducent Freya-Marabou, der siden blev overtaget af den amerikanske fødevarekoncern Kraft Foods, der i nogle år fortsatte produktionen af nogle af virksomhedens kendte mærkevarer og bl.a. forsøgte at relancere Pernille mælkechokoladen med reklamefilm til biografbrug. I 1987 blev de store fabriksarealer ved Lyngbyvej solgt til kontorbyggeri. Forud for salget var der foretaget en afgørende organisatorisk ændring. Det var ikke længere Fabrikken Fiducia, der ejede Chokoladefabrikken Heinrich Jessen, men omvendt Chokoladefabrikken Heinrich Jessen, der stod som ejer af datterselskabet Fabrikken Fiducia. Her var produktionen ophørt i juni 1979.

Salgene indbragte betydelige salgssummer, især grundene, der blev afhændet netop som 1980-ernes ejendomsboom toppede.

Selskabet, der i mellemtiden havde ændret navn til HLJ Industri A/S – Heinrich og Laurine Jessen initialer - drev de følgende år virksomhed som aktivt holdingselskab for et antal mindre og mellemstore industrivirksomheder.

Fra 1992 skete det i finansielt samarbejde med forskellige institutionelle investor- og kapitalfonde. Den største og bedste investering i denne periode skete i den jyske møbelindustri, hvor et stort antal fabrikker blev koncentreret i en slagkraftig enhed, Tvilum-Scanbirk. Den ejes i dag af den amerikanske Masco koncern.

Efter afslutningen af Tvilum-Scanbirk projektet indløste Heinrich og Laurine Jessens Fond i 2001 de andre aktionærer og fonden stod nu som eneejer af HLJ Industri A/S. Selskabet blev derfor afnoteret på Københavns Fondsbørs.

HLJ Industri A/S ´s nuværende aktiviteter (2010) består primært i investering i børsnoterede aktier og private equity.

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 35 08/01/10 11.44

Heinrich og Laurine Jessens Fond

Et testamente

Heinrich Jessens enke – Laurine Jessen født Frederiksen – kom til at leve i enkestand gennem mange år. Mere præcist fra 23. maj 1929 til sin død 2. marts 1955, eller i næsten 26 år. Som eneste arving havde hun overtaget formuen. Hun havde bopæl Østerbrogade 95. Det var en god helårsbolig midt på Østerbro, og den blev da også straks efter hendes død overtaget af statsminister H.C. Hansen. Om sommeren tog hun ophold i sin villaejendom Rungsted Strandvej 141.

Af papirerne fremgår det, at hun gennem de mange år som enke havde oppebåret en pension fra A/S Fabrikken Fiducia samt at hun indtil sin død havde været medlem af virksomhedens bestyrelse. Herudover havde hun haft betydelige formueindtægter.

Ifølge Laurine Jessens testamente skulle der stiftes et legat under navnet "Heinrich og Laurine Jessens Fond", der skulle være universalarving. Det var ikke mindst aktierne i Fiducia, der skulle danne grundlag for den nye fond.

Den store protokol og fundatsen

Der er bevaret en stor protokol i rødt læderbind med præget skrift "Heinrich og Laurine Jessens Fond", hvori bestyrelsen naturligt indledte med at gengive fondens fundats. Fundatsen fylder flere sider, indført med en bred fyldepen og kongeblå skrift.

Under punkt tre bliver fondens formål fastlagt: "at yde hjælp til mennesker, der må anses for værdige og trængende. Indenfor denne ramme skal personer, der er syge eller gamle og sådanne, hvis økonomiske kår ikke svarer til deres opdragelse og stilling i øvrigt, have fortrinsret".

Fundatsen fortsætter med at oplyse, at fonden skal ledes af en bestyrelse på tre personer, der skal være bosiddende i København eller omegn. Et af medlemmerne skal være en anset erhvervs-

mand, et andet en anset københavnsk advokat.

Forholdet til Fabrikken Fiducia var et gennemgående træk i vedtægterne. Bestyrelsen skulle således holde møde på fabrikken forud for enhver generalforsamling i Fiducia.

Der var mange bestemmelser, der alle havde det formål at bevare og beskytte fonden, men også en række, der vejledte bestyrelsen om, hvordan fondens formål skulle ske fyldest.

Der kunne "udbetales portioner på mindst 500,- kr. til personer, mænd som kvinder, der måtte anses for værdige og trængende". Der var gjort ganske meget for at sikre, at midlerne blev anvendt og kom til udbetaling sådan som Laurine Jessen og hendes mand havde ønsket det.

9. december 1955 blev der givet kongelig konfirmation på fundatsen for Heinrich og Laurine Jessens Fond.

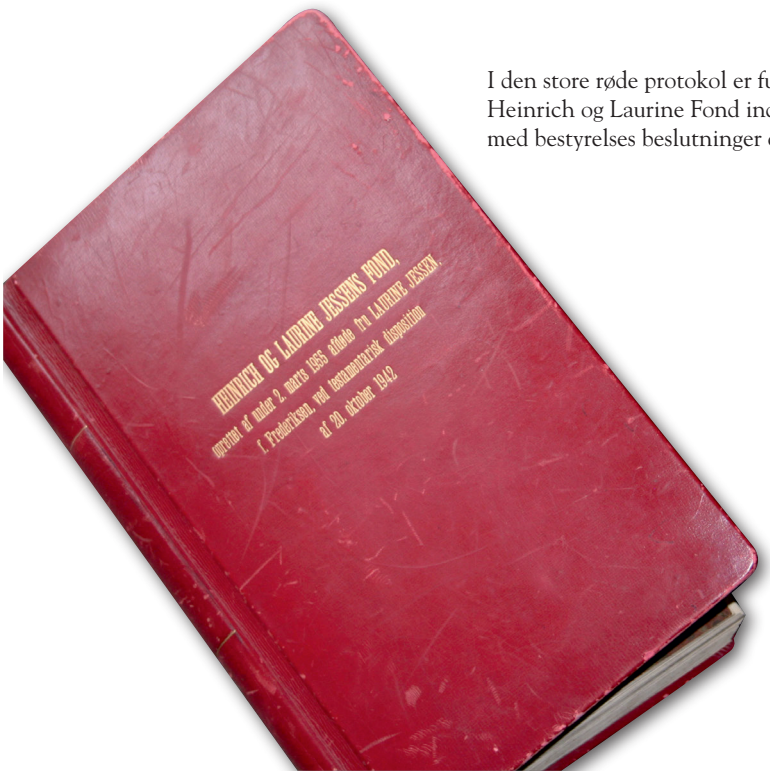

I den store røde protokol er fundatsen for Heinrich og Laurine Fond indført sammen med bestyrelses beslutninger om tildelinger.

Uddelinger

De første uddelinger fandt sted i 1961. I de første årtier af fondens levetid var uddelingerne koncentreret om fast årlig støtte til en voksende kreds af enkeltpersoner, der blev anset for værdige og trængende. Denne form for støtte eksisterer stadig, om end i mindre omfang.

I 1980-erne skete der en omlægning af fondens uddelingspraksis, der nu i stigende omfang kom til at omfatte mere fokuseret engangsstøtte til mennesker, der befinder sig i en vanskelig situation. Engangsstøtten ydes i tæt samarbejde med bl. a. socialrådgivere og beboerrådgivere. Engangsstøtten tegner sig også i dag for en væsentlig del af fondens uddelinger.

I 1997 godkendte fondsmyndigheden en vigtig ændring af formålsbestemmelsen. Udover den direkte støtte til enkeltpersoner blev det nu også muligt at yde støtte til projekter – inden for organisationer m.v. – hvis formål er at yde hjælp til fondens målgruppe. I forbindelse med godkendelsen understregede fondsmyndigheden, at projektstøtten ikke måtte anvendes til administrationsomkostninger, men ubeskåret skulle gå til den i formålet begunstigede personkreds.

På grundlag af den udvidede formålsbestemmelse er der i de senere år ydet betydelige beløb i projektstøtte til institutioner og foreninger som Den Danske Diakonissestiftelses Hospice, Kvindehjemmet, Foreningen til støtte for Mødre og Børn, krisecentre, Julemærkehjemmene, Red Barnet, Dannerhuset, Kofoeds Skole og mange boligforeninger.

Den hidtil største uddeling er sket til Landsforeningen af Kvindecentre til etablering af feriehuset "Laurine" – opkaldt efter fondens stifter. Feriehuset er beliggende ved Ebeltoft.

Fondens nugældende formålsbestemmelse lyder i sin helhed således:

"Fondens formål er at yde hjælp til mennesker, der må anses for værdige og trængende. Indenfor denne ramme skal personer, der

er syge eller gamle og sådanne, hvis økonomiske kår ikke svarer til deres opdragelse og stilling i øvrigt, have fortrinsret. Hjælpen kan også have form af støtte til projekter, herunder inden for organisationer m.v., hvis formål er at yde hjælp til sådanne personer."

Fonden ønsker bevidst at synliggøre sig selv, for på denne måde at fremkalde ansøgninger, der kan opfylde fondsstifternes ønske. Dette har været formålet med dette lille skrift – foruden naturligvis at fortælle historien om de to, der med deres midler stiftede fonden: Heinrich og Laurine Jessen.

1094182 Heinrich Jessen_indhold.indd 40 08/01/10 11.45